

SOPIMUS- LAIDUNNUS

Painos 2021

OPAS KÄYTÄNNÖN TOTEUTUKSEEN

SISÄLLYS

1. Laidunnuksen monet hyödyt	5
2. Laidunnukseen soveltuvat kohteet	8
3. Laiduneläinten valinta	13
4. Etsi ja ilmoita Laidunpankissa	16
5. Sopimuslaidunnuksen käytännöt	19
6. Laidunnuksen aloitus	24
7. Kokemuksia laitumilta	29
Lähteet ja lisätietoa	36

JULKAISIJA

ProAgria Etelä-Suomi ry / MKN maisemapalvelut

TOIMITUSKUNTA

Auli Hirvonen

Riikka Söyrinki

Laura Puolamäki

ASIATARKASTUS

Johanna Rautiainen / Lammasmaailma Oy

VALOKUVAT

Etukansi Henri Koskinen / Vastavalo.net

Muut kuvat

Auli Hirvonen

Laura Puolamäki

Riikka Söyrinki

Helena von Konow s. 37

TAITTO

Katriina Koski

RAHOITTAJA

Ympäristöministeriö

ULKOASU

Minna Hölttä, Hyvä Ihme Design

ISBN: 978-952-7050-25-5 (PDF)

ISBN 978-952-7050-26-2 (pehmeäkantinen)

LUKIJALLE

Laidunnus on erinomainen keino maiseman ja luonnon hoitamiseksi. Luonto hyötyy laiduntamisesta monin tavoin. Laidunrehu on edullista ja märehyvälle eläimille lajinmukaista rehua. Erityinen maaseutumaiseman luontotyyppimme on perinnebiotooppi. Kaikki perinnebiotoopit ovat uhanalaisia.

Sopimuksellinen luonnonlaidunnus on elintärkeä yhteistyömuoto näiden jo olemassa olevien arvokaiden alueiden hoidossa ja uusien laidunalueiden kehittämisessä. Laidunnus lisää luonnon monimuotoisuutta luomalla niittykasvillisuudelle, hyönteisille, sienille, linnuille ja nisäkkäille uusia elinpaikkoja ja säilyttämällä nykyisiä. Laiduntamalla voidaan torjua myös joitakin vieraslajeja.

Tähän oppaaseen on koottu perustietoa sopimuslaidunnuksesta sekä kokemuksia erilaisista sopimuslaidunnuskohteista eri puolilta Suomea.

Sopimuslaiduntamisen tueksi on rakennettu verkopalvelu, Laidunpankki. Laidunpankissa voi ilmoittaa maksutta vapaista laidunalueista ja eläimistä sekä laiduntamiseen liittyvistä luonnonhoidon palveluista. Laidunpankista löytyy myös sopimuslaiduntamiseen liittyviä sopimusmallit ja muuta lisätietoa.

Tämä opas korvaa vuonna 2007 julkaistun Maisemalaidunnus -oppaan. Toivomme oppaan olevan avuksi onnistuneen sopimuslaidunnuksen järjestämiseksi ja luonnon monimuotoisuuden vaalimiseksi. Kiitokset yhteistyökumppaneille osallistumisesta oppaan laadintaan. Erityiskiitokset henkilöille, jotka ovat antaneet oppaaseen arvokkaita käytännön kokemuksia laitumilta.

Tampereella 1.12.2021

ProAgria Etelä-Suomi ry / MKN maisemapalvelut

1. LAIDUNNUKSEN MONET HYÖDYT

Luonnonlaidunnus on aina tavoitteellista. Peltöjen ulkopuolisten alueiden hoidon tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden lisääminen ja säilyttäminen, maisemanhoito tai vieraslajien torjunta. Lisäksi laidunnus tuottaa virkistysarvoja ja elämyksiä asukkaille. Tavoitteellinen hoito tarkoittaa myös hyvin suunniteltua hoitoa, jonka avulla saavutetaan kunkin alueen kehittymiselle asetetut tavoitteet.

Luonnonlaidunnusta voidaan toteuttaa niin maaseudulla kuin taajamisakin. Eläimet ovat tehokkaita ja ympäristöystävällisiä luonnon- ja maisemanhoitajia. Laiduneläinten tarkkailu niiden arkisissa puuhissa puolestaan hoitaa omaa ympäristösuhdettamme ja lisää ympäristön meille tarjoamaa hyvinvointia.

TIESITKÖ?

Eläinten läsnäolo saa ihmisissä aikaan rauhoittavia vaikutuksia kuten muukin luontoympäristö.

LAIDUNNUKSEN HYÖTYJÄ LUONNON MONIMUOTOISUDELLE

- laidunnus lisää kasvupaikan valoisuutta ja lämpöä sekä vähentää maaperän ravinteisuutta
- laidunnus lisää eläinten lannalla eläviä hyönteisiä ja sieniä
- laidunnuksen tuottamat maanpaljastumat luovat hyönteisille uusia elinpaikkoja paahteisilla paikoilla
- laidunnus säilyttää arvokkaiden perinnebiotooppien ja arvoniittyjen uhanalaista lajistoa
- laidunnus torjuu haitallisia vieraslajeja kuten lupiinia ja jättipalsamia
- luonnonlaitumien lahopuu on arvokasta pölyttäjille ja linnuille
- pitkään laidunnettujen perinnebiotooppien maanalainen monimuotoisuus on runsasta
- pitkään muokkaamatta olevat luonnonlaitumet sitovat juuristoonsa hiiltä
- matalakasvuiset ja vähäravinteisuuteen sopeutuneet niittykasvilajit hyötyvät laidunnuksesta
- karjan tallaus paljastaa maanpintaa, mikä helpottaa toivottujen kasvilajien sieminten itämistä

LAIDUNNUKSEN HYÖTYJÄ MAISEMALLE

- laidunnuksella voidaan hoitaa laajoja alueita
- laidunnuksella voidaan hoitaa kivisiä, jyrkkiä tai kosteita kohteita, joiden hoito olisi muuten mahdotonta
- laidunnus pitää kulttuurimaiseman avoimena ja avaa näkymiä
- laidunnus on elävää kulttuuriperintöä
- muinaisjäännösalueet pysyvät avoimina ja hoidettuina
- perinnebiotoopit ja luonnonlaitumet ovat maiseman kohokohtia
- laidunnus sopii erityisen hyvin ranta-alueiden ja saarien hoitoon

TIESITKÖ?

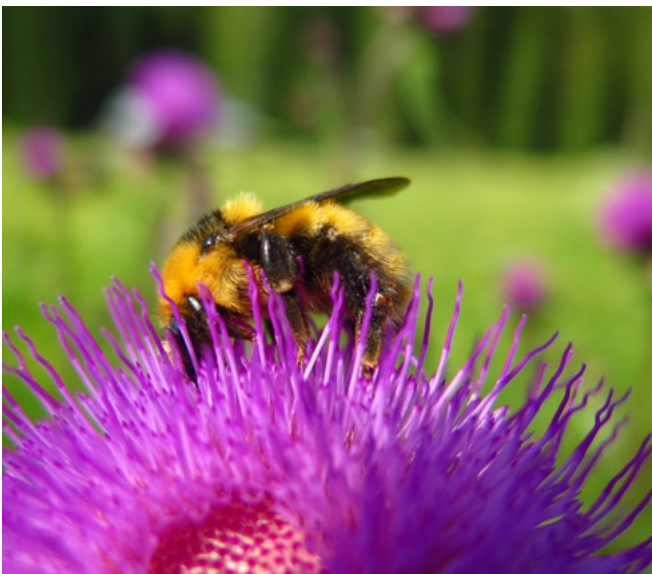
Luonnon monimuotoisuudella eli biodiversiteetillä tarkoitetaan elämän koko kirjoa: lajien sisäistä perinnöllistä muuntelua, lajien runsautta sekä niiden elinympäristöjen monimuotoisuutta. <https://mmm.fi/luonto-ja-ilmasto/luonnon-monimuotoisuus>

LAIDUNNUKSEN HYÖTYJÄ IHMISILLE

- laitumet ovat erinomaisia oppimisympäristöjä ympäristökasvatuksessa
- laiduntavat eläimet tuottavat elämyksiä ja hyvinvointia
- ekosysteemipalvelut

LAIDUNNUKSEN HYÖTYJÄ LAIDUNELÄIMILLE

- mahdollisuus lajin mukaiseen käyttäytymiseen
- luonnonlaidun on hyvä makuu- ja kävelyalusta
- eläinten sorkkaterveys ja lihaskunto paranevat
- laitumella on reilusti luonnonvaloa, raitista ilmaa ja tilaa
- mahdollisuus sosiaalisten suhteiden hoitamiseen ja laumakäyttäytymiseen
- laitumella on reilusti luonnonvaloa, raitista ilmaa ja tarjolla monipuolista ravintoa eläimille luonnonlaitumien kasvilajien kirjon ansiosta

2. LAIDUNNUKSEEN SOVELTUVAT KOHTEET

Sopimuskaidunnuskohteeksi sopivat alueet, joiden maisemaa voidaan hoidtaa tai luonnon monimuotoisuutta kehittää laiduntamalla. Laidunalueen valintaan vaikuttavat myös virkistysarvojen lisääminen sekä elämysten tuottaminen asukkaille tai matkailijoille. Laidun voi sijaita esimerkiksi koulujen, hoivakotien, päiväkotien, matkailukohteiden ja museoiden läheisyydessä. Sopimuskaidunnuskohde voi olla avointa niittyä tai puustoinen alue, tai se voi olla edellä mainittujen yhdistelmä.

TIESITKÖ?

Perinnebiotoopit eli kedot, niityt, hakamaat ja metsälaitumet ovat perinteisen karjatalouden muovaamia, yleensä runsaslajisia elinympäristöjä, jotka ovat tuottaneet karjan tarvitseman talvirehun tai olleet laitumina. Perinnebiotooppien perinteinen hoito on pääasiassa ollut niittoa, laidunnusta tai heinäkorjuun jälkeistä laidunnusta. Lisäksi hoitomenetelminä ovat olleet muun muassa puuston harventaminen, tulvittaminen, ei-toivotun kasvillisuuden poistaminen, kevätsiivous sekä kulotus. Laitumia ja niittoniittyjä ei ole lannoitettu, muokattu tai kylvetty. https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/luontotyy-pit/luontotyyppien_uhanalaisuus/Perinnebiotoopit

PERINNEBIOTOOPPI

Aikaisemmin esimerkiksi karjanlaidunnuksen ansiosta avoimina ja valoisina pysyneet perinnebiotoopit kasvavat helposti umpeen ja metsittyvät, ellei niitä hoideta. Perinnebiotooppien hoitotapoja ovat laidunnuksen lisäksi raivaukset ja niitto.

Kohteen valinnassa huomioidaan monta asiaa. Alueen on oltava riittävän suuri ja sijainniltaan eläimille turvallinen ja terveellinen. Lisäksi alueella tulee olla riittävästi rehua, joka vastaa kunkin eläinryhmän tarpeita. Ennen uuden alueen käyttöönottoa tulee tarkistaa, löytyykö alueelta eläimille myrkyllisiä kasveja tai vaarallisia maaston kohtia. Käytännön kysymyksiä ovat myös eläinten hyvinvoinnin turvaaminen ja niiden hoidon järjestäminen alueella. Valvonnan kannalta on eduksi, että laidun sijaitsee näkyvällä paikalla. Laidunalueelle tulisi olla turvallinen kulku ja riittävästi tilaa eläinkuljetusautoille.

Joillain alueilla pitää keskustella viranomais- tahojen kanssa ennen laidunnuksen aloittamista. Luonnonsuojelualueilla ja arvokkailla ranta-alueilla laidunnuksesta neuvotellaan ympäristöhallinnon kanssa. Museovirasto puolestaan valvoo muinaisjäännösalueiden

hoitoa. Näissä kohteissa laidunnus on useimmiten merkittävä luontoarvoja tai kulttuuriarvoja edistävä tekijä. Eri osapuolia kuulemalla saadaan laiduntamisen tueksi tehtävästä suunnitelmasta riittävän kattava.

Laidunnuksen käytännön toteutus pitää suunnitella arvokohteissa erityisen hyvin, jotta saavutetaan hoidolle asetetut tavoitteet.

Hyvästä puolistaan huolimatta laidunnus ei sovellu joka paikkaan. Joissakin tapauksissa alueen luonne, ilkevä vaara tai kustannukset voivat muodostua esteeksi laiduntamiselle.

TIESITKÖ?

Luonnonlaitumet ovat pellon ulkopuolisia alueita, joita ei voi kutsua perinnebiotoopeiksi. Niitä ovat muun muassa vanhat viljelemättömät niittymäisiksi muuttuneet pellot ja muut hyvin laitumiksi soveltuvat alueet. Luonnonlaidunten hoidon tavoitteena on niiden muuttuminen pitkällä aikavälillä perinnebiotoopeiksi.

SOPIMUSLAIDUNNUKSEEN SOVELTUVIA KOHTEITA

- Perinnebiotoopit; kedot, tuoreet niityt, ahot, nummet, meren- ja järvenrantaniityt, hakamaat, lehdesniityt, metsälaitumet
- Luonnonlaitumet, vanhat viljelemättömät pellot ja niittymäiset alueet
- Pellot
- Luonnonsuojelualueet
- Muinaisjäännösalueet
- Avoimet viheralueet, erityisesti arvoniityt
- Ranta-alueet ja kosteikot
- Voimajohtoalueet, laskettelurinteet

HYVÄN LUONNONLAITUMEN TUNNUSPIIRTEITÄ

- Sillä on laidunnus- tai niittohistoriaa
- Sitä ei ole muokattu vuosikymmeniin
- Se on sekapuustoinen ja lehtipuuvaltainen
- Se on avoin tai puoliavoin niittymäinen alue
- Se on helposti raivaamalla kunnostettavissa
- Se tuottaa tarpeeksi rehua koko kasvukauden ajan
- Se on eläimille turvallinen
- Se on helposti aidattavissa ja valvottavissa
- Se on laiduntavalle eläinlajille riittävän suuri
- Luonnonlaidun on hyvä makuu- ja kävelyalusta

3. LAIDUNELÄINTEN VALINTA

Laiduneläiminä käytetään yleisimmin lampaista, nautoja tai hevosia. Kaikki laiduneläimet ovat laumaeläimiä, joten nelijalkaisia maisemanhoitajia on laitumella aina useampia. Sekalaidunnus, jolloin samalla alueella on eri eläinlajeja kuten lampaista ja nautoja, on myös mahdollista. Käytännössä luonnonlaidunten hoitoon sopivat parhaiten eläimet, joilla on pieni ravinnontarve, kuten emolehmät ilman vasikoita, harrastekäytössä tai levossa olevat hevoset ja uuhet ilman karitsoita.

MUISTATHAN?

Oikea määrä oikeanlaisia eläimiä oikeanlaiselle laitumelle. Tämä on lähtökohta eläinten hyvinvoinnille.

Naudat

Nauta on märehtivä laumaeläin, jonka luontaiseen elinympäristöön kuuluvat laidunalueet, juomapaikat sekä lepoalueet. Laiduntaminen on naudoille lajityypillistä käyttäytymistä ja edistää niiden terveyttä. Laidun on hyvä makuu- ja kävelyalusta naudalle. Naudat tekevät maastoon polkuja, sillä ne käyttävät samoja kulkureittejä.

Naudat ovat ravintonsa suhteen vähemmän valikoivia kuin esimerkiksi lampaat ja hevoset. Ne syövät pääasiassa heiniä ja muita ruohokasveja, mutta myös puiden ja pensaiden lehtiä. Naudat ovat tehokkaita laiduntajia, jotka soveltuvat erityisen hyvin ranta-alueiden hoitajiksi. Ne kulkevat myös vedessä ruokaa etsimässä ja siistivät suuriakin pensaikkoja. Naudat tarvitsevat runsaasti raikasta vettä päivittäin. Maisemanhoitajina käytetään yleisimmin emolehmiä tai hiehoja. Laidunalaan naudat tarvitsevat noin 1-2 hehtaaria eläintä kohden / kasvukausi.

Lampaat

Lampaat laiduntavat laumoissa. Sosiaalisuus on tärkein lammasta määrittävä piirre. Laumassa kaikki syövät, juovat, liikkuvat ja lepäävät samaan aikaan. Lammaslauman vähimmäiskoko on neljästä viiteen eläintä.

Lampaat valikoivat tarkasti syömänsä kasvit ja kasvinosat. Ne syövät kasvillisuuden läheltä maanpintaa ja suosivat matalakasvuisia, hentoja ruohokasveja ja heiniä. Lampaat tarvitsevat varjoa ja suojaa sekä vaihtelevaa maastoa. Myös lampaille on tärkeää riittävä, raikas vesi. Lammas on laiska kävelemään veden ääreen, joten juomapaikat eivät laitumella voi olla kaukana. Lampaat välttävät kosteita maita, mutta tulevat toimeen vähätuottoisilla ja pienehköillä alueilla. Vesakontorjijina lampaat ovat taidokkaita, sillä ne pitävät erityisesti nuoresta pajusta. Lampaat syövät mieluummin lehtevää ja nuorta kasvustoa. Niinpä lampaat kannattaa viedä laitumelle mahdollisimman varhain keväällä, ennen kuin kasvusto korsiintuu. Hehtaarin niitty riittää noin viidelle uuhelle karitsoineen kesälaitumeksi. Maisemanhoitajiksi sopivat parhaiten aikuiset uuhet. Karitsat vaativat kasvaakseen rehevää laidunta ja ovat alttiimpia ilkivallalle ja petoeläimille.

Hevoset

Hevonen on laiduntava, sosiaalinen ja liikunnallinen eläin. Laumassa laiduntaminen lisää merkittävästi hevosien kokonaisvaltaista hyvinvointia. Laidun on hevoselle luonnollisin elinympäristö ja ruoho koostumukseltaan luontaisinta rehua. Hevoset laiduntavat mielellään kuivahkoilla, kovapohjaisilla niityillä, mutta toisaalta ne menevät myös veteen syömään etenkin järviruokoa. Hevoset tarvitsevat runsaasti raikasta vettä päivittäin.

Hevosista maisemalaidunnukseen soveltuvat lähinnä nuoret hevoset, siitostammat ja muut lepohevoset. Ne ovat tehokkaita laiduntajia, mutta eivät sovellu helposti kuluville maille kovien kavioidensa ja liikkuvuutensa vuoksi. Laidunta hevoset tarvitsevat noin 1-2 hehtaaria eläintä kohden / kasvukausi.

Alkuperäisrodut

Alkuperäisrodut ovat suomalaista alkuperää olevia kotieläinrotuja, joiden määrä on vähentynyt hälyttävän harvalukuisiksi. Rotuja ovat suomenlampaat, ahvenanmaanlampaat, kainuunharmakset, länsi-, itä- ja pohjoissuomenkarja sekä suomenhevoset. Alkuperäisrodut sopivat erityisen hyvin luonnonlaitumien hoitoon, sillä ne ovat sopeutuneet Suomen olosuhteisiin. Ne ovat myös kevyempiä ja ketterämpiä sekä ravintotarpeeltaan vaatimattomampia kuin pitkälle jalostetut eläimet.

TIESITKÖ?

Kotieläinten geenivaroilla tarkoitetaan kesytettyjen lajien, rotujen ja yksilöiden välistä perinnöllistä vaihtelua, monimuotoisuutta. Geneettisen arvon lisäksi alkuperäisroduilla on kulttuurista arvoa. Ne ovat tärkeitä historian, perinteiden ja perinnemaisemien kannalta.

4. ETSI JA ILMOITA LAIDUNPANKISSA

Verkkopalvelu www.laidunpankki.fi on rakennettu laidunnuksen edistämiseksi. Se auttaa sopimuslaidunnuksesta kiinnostuneita karjanomistajia ja maanomistajia kohtaamaan toisensa. Laidunpankin tavoitteena on saada aikaan kaikkia osapuolia hyödyttävää, sopimuksellista laidunyhdistystä. Laidunnus on yhä kysytympi palvelu, ja toisaalta kasvavilla karjatililla on tarvetta lisälaitumille.

Laidunalueen maanomistaja voi olla esimerkiksi kunta, seurakunta, valtio tai yksityishenkilö. Metsähallitus hallinnoi laajoja perinnebiotooppialueita, ja se ilmoittaa uusista kohteista Laidunpankissa. Samoin ELY-keskukset käyttävät Laidunpankkia Helmi-ohjelman laidunkohteiden hoidon organisoinnissa.

Laidunpankki tarjoaa valtakunnallisen hakupalvelun laitumien ja laiduneläinten löytämiseen. Laiduneläimiksi voi tarjota nautoja, lampaita ja hevosia. Lisäksi palvelussa on tarjolla laidunnukseen liittyviä luonnonhoidon palveluita kuten aidan rakentaminen ja eläinten valvonta.

Ilmoituksen jättäminen on helppoa ja palvelu on käyttäjille maksuton. Ilmoituksen jättäminen ei sido mihinkään, mutta mahdollistaa sopivan yhteistyökumppanin löytymisen.

Yhteistyökumppani voi löytyä myös kysymällä suoraan karjantilalta tai maanomistajalta. Nykyisin eläimiä siirretään pidemmänkin matkan päähän laitumelle, joten ilmoittaminen Laidunpankissa kannattaa.

TIESITKÖ?

Laidunpankista löytyy tietopaketti laidunnuksen käytännön toteutuksesta kuten tämä opas ja [sopimusmallit](#) laidunnukseen sekä luonnonlaitumien vuokraukseen.

Laidun Pankki

RUKKAMÄKI

Tervetuloa Rukkamäkeen

Rukkamäenpöytä sijaitsee Tampereen Peltolammilla. Alue on erittäin vanhaa viljelyaluetta 200-vuotiaan Rukkamäen torpan (Älärukkamäki) läheisyydessä. Rukkamäki on luonto- ja maisema-arvoiltaan arvokas viheralue. Se on yksi kaupungin yhdeksästä arvokkaimmista. Alue on kunnostettu ja otettu laulunruokaan x 2013.

Rukkamäenpöytä arvostettiin laulunruokaksi Oiva Mäenpään lammastausta Hämeenkyröstä. Nämä 17 lammasta ovat rotuun suomenlamppa. Eläimet lauluvat alueella niin kauan kuin ruohoa riittää, todennäköisesti aina syyskuulle asti. Laidun tarjoaa rehevää ja monipuolista ravintoa lamaille.

ETHAN RUOKI LAMPAITA OMILLA DVÄLLÄSI!

Tämän eläimen aivo- ja lihaverotus ja uudet pyyrit poistetaan myös ja jätetään luonnonvoimien voimasta (kylmyyden ja lämpötilan muutokset ovat terveyttä eläimelle)

ELÄINTEN RUOKAVALUON KUULLUTTU RUKKAMÄKI JA PENSAAIT, PUNDAAS VESI JA KIVENKÄINEN.

Rukkamäki on laulunruokan laulunruokaksi. "RUUKKI" ei kuulu laulunruokan laulunruokaksi, se on myyjäisalue!

Etta lammasten seuranta ja huolehtiminen voidaan suorittaa tulokauden aikana tulokauden aikana. Kukaan ei saa käydä alueella, jotta ei häiritse lammasta.

Lammat ovat laulunruokaa, jotta laulunruokaa ja laulunruokaa. Laulunruokaa laulunruokaa on erittäin korkea ja se on erittäin korkea. Laulunruokaa on erittäin korkea ja se on erittäin korkea. Laulunruokaa on erittäin korkea ja se on erittäin korkea.

Eläinten päivittäisestä huolehtimisesta ja alustuksesta vastaa Antti-lampi Oy. Miksi? Tuottaa laulunruokaa ja laulunruokaa, jotta ei häiritse lammasta.

AUTOTIN YI LÄHTÖ JA ELÄINTEN VALUONIT
Antti-lampi Oy, Antti-lampi p. 045 672 1302

ELÄINTEN HYVÄKÄINEN LUTTUUTTU KUUAT
Oiva Mäenpää p. 050 560 0363

Lähtöpaikka Rukkamäenpöytästä:
<http://www.tampere.fi/kaupunki-ymparisto-ymparisto-jo-luonto/paikat-jo-viheralueet/metsamaapellit>

Palvelupaikka Franckel, Kaupunki-ympariston kehittäminen.
avoinna ma - pe 8.30 - 15.45
puhelin 09 5056 4400
Franckelinkatu 2 B, P.O. 407
33101 Tampere

5. SOPIMUSLAIDUNNUKSEN KÄYTÄNNÖT

Hoitosuunnitelma

Luonnonhoidon sekä eläinten hyvinvoinnin kannalta onnistunut laidunnus vaatii huolellista suunnittelua. Suunnittelu kannattaa tehdä hyvissä ajoin, mieluummin jo edellisenä vuonna, jotta laiduntaminen päästään aloittamaan heti alkukesästä. Apua suunnitteluun saa aiheeseen erikoistuneilta maisema-asiantuntijoilta ja yksityisiltä neuvoijilta.

Kohdealueelle kannattaa aina laatia hoitosuunnitelma, sillä se helpottaa laidunnuksen käytännön toteutusta sekä maanomistajan ja karjanomistajan tavoitteiden saavuttamista. Osapuolten on myös helpompi sitoutua työhön, kun sillä on selkeät suuntaviivat olemassa. Eläinten hyvinvoinnin ja luonnonhoidon lisäksi mietittäviä asioita ovat muun muassa alueen virkistys- ja talvikäyttö, tiedotus sekä hoidon seuranta. Pidemmän tähtäimen suunnittelussa harkittavaksi tulee myös väli vuoden toteuttaminen laidunnuksessa. Väli vuosi vähentää eläinten loisongelmia ja mahdollistaa niittykasvien siementämisen koko alueella.

Sopimuslaidunnuksen kohteina ovat usein erilaiset luonnonlaitumet. Tällöin pääasiallisena tavoitteena on maiseman- ja luonnonhoito. Monimuotoisuutta ylläpitävä laidunnus perustuu siihen, että laiduneläimet elävät ja kasvavat luonnonlaitumen tuotolla. Näillä alueilla lannoitteita, torjunta-aineita ja lisärehua ei käytetä, koska ne rehevöittävät aluetta ja täten köyhdyttävät eliölajistoa. Ravinnon loppuessa eläimet siirretään pois laitumelta sen sijaan, että niille annettaisiin lisäruokaa.

Laidunnuspaine

Laidunnuspaineella tarkoitetaan laidunnuskauden aikaista eläinmäärää tiettyä pinta-alaa kohden. Laidunnuspaineella vaikutetaan siihen, miten tarkkaan kasvillisuus tulee syödyksi. Liian alhaisesta laidunnuspaineesta ei ole hyötyä niittykasvillisuuden kehittymiselle. Varsinkin kunnostusvaiheessa laidunnuspaine saa olla korkeampi kuin hyvin hoidetulla niityllä. Laitumen eläinmäärää voidaan myös vähentää tai lisätä kesän kuluessa laitumen kasvun mukaan. Luonnon monimuotoisuudelle on eduksi, jos aluetta ei laidunneta kauttaaltaan samalla tehokkuudella.

Tiedottaminen

Sopimuslaiduntamisesta tiedottaminen on tärkeää laiduntamisen onnistumisen kannalta. Erityisesti julkisten alueiden laiduntamisesta kannattaa tiedottaa paikallislehdissä, internetsivuilla ja sosiaalisessa mediassa. Mitä enemmän ihmiset saavat tietoa asiasta, sitä vähemmän esiintyy ennakkoluuloja ja väärinkäsityksiä. Tiedotus on tärkeätä aloittaa heti suunnitteluvaiheessa, hyvissä ajoin ennen kuin aitoja rakennetaan tai eläimiä tuodaan alueelle.

Sopimuslaidunten yhteyteen sijoitetaan opaskylttejä. Kylteistä tulee käydä ilmi ainakin eläinten omistajan nimi ja puhelinnumero sekä myös valvonnasta vastaava taho, jos se on eri kuin omistaja. Tällöin ohikulkijat pystyvät tiedottamaan mahdollisista laitumella ilmeneistä ongelmista nopeasti.

Eläinten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että ihmiset eivät ruoki eläimiä esimerkiksi ruuantähteillä. Ruokintakielto perusteluineen mainitaan opaskylteissä. Jos mahdollista, laidun suunnitellaan niin, että alueen läpi ei kulje polkureittejä. Laajoilla laidunalueilla kulureittejä kuitenkin tarvitaan ja silloin opastauluissa täytyy huomioida laitumella liikkuminen. Tärkeää on mainita, että liikkuminen laitumella tapahtuu jokaisen omalla vastuulla.

Lisäksi ohje rauhallisesta käyttäytymisestä ja koirien pitämisestä kytkettynä aitauksen ulkopuolella perusteluineen on paikallaan.

Kustannukset ja rahoitus

Laidunnuksessa perustamiskustannukset voivat olla melko huomattavat, mutta vuosittaiset ylläpidon kustannukset jäävät vastaavasti varsin pieniksi. Esimerkiksi toistuvaan raivaukseen verrattuna laidunnus on edullinen tapa hoitaa ympäristöä.

Lampaiden ja nautojen laidunnuksessa maksetaan pääsääntöisesti korvaus karjanomistajalle, koska karjanomistaja ottaa aina riskin viedessään tuotantoeläimiä oman tilan ulkopuolelle. Laidunyhdistyö teettää karjanomistajalle myös lisätyötä muun muassa eläinten kuljetuksen ja eläinrekisterien päivitysten muodossa. Hevoset sen sijaan viedään yleensä kesälaitumelle täysihitoon, ja eläinten omistaja maksaa siitä korvauksen maanomistajalle tai laitumen haltijalle. Korvausten suuruus riippuu tapauskohtaisesti työ- ja vastuujasta. Myös paikallinen laidunten ja laiduneläinten kysyntä vaikuttaa korvauksen suuruuteen. Toimiala on verrattain uusi, eikä vakiintunutta kustannustasoa ole vielä syntynyt.

ESIMERKKEJÄ LAIDUNNUKSEN KUSTANNUKSISTA (HINNAT ALV 0 %)

Aitaamisen perustamiskustannus:

- Sähköaita, sisältää työn noin 5 €/m
- Lammasverkkoaita, sisältää työn noin 10 €/m

Kustannus laiduneläimistä:

- Naudan vuokraaminen laidunkaudeksi noin 200 €/eläin
- Lampaan vuokraaminen laidunkaudeksi noin 50 €/eläin

Muita mahdollisia kustannuksia:

- Alueen puuston raivaus
- Aitojen kunnostus vuosittain, tarpeen mukaan
- Alueen mahdolliset hylkylaikkujen niitot
- Eläinten valvonnan, juomaveden ja kivennäisen järjestäminen
- Eläinten kuljetus ja lääkintä
- Eläinten katos, penkit ym. rakenteet
- Opasteet ja infokyltit
- Vakuutukset

Maatalouden ympäristösopimukset

Maatalouden ympäristösopimukset tarjoavat merkittävän rahoitusmahdollisuuden laidunnukselle monissa kohteissa. Ympäristösopimusta maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoitoon voi hakea aktiiviviljelijä tai rekisteröity yhdistys. Hoitosopimusta voi hakea esimerkiksi perinnebiotoopeille ja muille luonnonlaitumille. Kohdealue voi olla oma tai vuokrattu.

Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoitosopimus tehdään viideksi vuodeksi kerrallaan. Sopimusta varten laaditaan hoitosuunnitelma, jossa määritellään

muun muassa hoidon tavoitteet ja vuosittaiset hoitotoimenpiteet. Sopimusalueilla laidunnus on toteutettava niin, ettei se aiheuta alueen rehevöitymistä tai eroosiota. Ympäristösopimuksia haetaan keväällä maatalouden päätukihaun yhteydessä alueellisesta ELY-keskuksesta.

Helmi-elinympäristöohjelma

Helmi-elinympäristöohjelma 2021–2030 vahvistaa Suomen luonnon monimuotoisuutta ja turvaa luonnon tarjoamia elintärkeitä ekosysteemipalveluja. Helmi-ohjelma on ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön yhteinen ohjelma. Yksi keskeinen osa ohjelmaa on perinnebiotooppien hoito, ja tavoitteena onkin saada kunnostettua 15 000 hehtaaria perinnebiotooppeja vuoden 2023 loppuun mennessä. Perinnebiotooppien tärkein hoitotapa on laidunnus.

ELY-keskukset kartoittavat arvokkaimmat perinnebiotoopit. Kunnostus- ja hoitokohteet valitaan kartoitusten perusteella. Yksityiset maanomistajat voivat myös tarjota kohteitaan Helmiin. Helmi-ohjelmassa on lisäksi oma hankehaku kunnille ja järjestöille.

Laidunryittäjien palvelut

Sopimuslaidunnusta voidaan usein toteuttaa tuloksekkaasti ilman ulkopuolista rahoitustakin. Monessa kohteessa päästään molempia osapuolia hyödyttävään yhteistyöhön, kun työn tilaaja ostaa laidunryittäjän palveluita laiduntamissopimuksella. Tällöin kohteessa on usein erityisiä arvotekijöitä kuten luonnonhoito tai matkailu, joiden vuoksi aluetta halutaan laiduntaa. Viime vuosina esimerkiksi kunnat ovat alkaneet käyttää yhä enemmän laidunnusta viheralueiden hoidossa ja vierasrajien torjunnassa.

Laidunnus on yksi laidunryittäjien tarjoama luonnonhoitopalvelu. Laidunnuksen lisäksi osa ryittäjistä tarjoaa myös muita palveluita kuten eläinten kuljetus, aitojen rakentaminen ja puuston raivaaminen.

Sopimusmallit

Sopimuslaidunnuksen toteutukseen on monia eri vaihtoehtoja. Selkein vaihtoehto on se, että karjanomistaja vuokraa laidunnettavan alueen itselleen ja vastaa kokonaisuudessaan alueen hoidosta. ”Tämä menettely sopii pinta-alaltaan laajoihin kohteisiin, joille voidaan saada maataloustukia.

Toinen vaihtoehto on se, että maanomistaja luovuttaa alueen maksutta laidunkäyttöön. Yhteistyöstä tehdään kirjallinen laiduntamissopimus, jossa sovitaan työnjaosta, vastuista ja kustannuksista.

Laiduntamissopimusmallit lampaille ja nautoille sekä hevosille löytyvät [Laidunpankin sivuilta](#). Joissakin tapauksissa voi olla tarpeen tehdä myös maanvuokrasopimus laidunalueesta. Sopimuksen tekemiseen liittyy lähes aina myös rahallisesta korvauksesta sopiminen.

Vastuut ja vakuutukset

Eläinten omistaja valitsee sopivat eläimet laidunnettavaan kohteeseen, ja muodostaa näistä oman lauman. Eläinten siirrot paikasta toiseen aiheuttavat lisätyötä lampaiden, nautojen ja hevosten omistajille myös hallinnon muodossa. Kaikki eläinten pitopaikat, myös laitumet, tulee rekisteröidä pitopaikaksi ennen eläinten siirtoa laitumelle. Pitopaikka ja siellä harjoitettava eläintenpito rekisteröidään Ruokaviraston sähköisessä asiointisovelluksessa osoitteessa epr.ruokavirasto.fi tai toimittamalla ”Ilmoitus eläinten pitopaikasta” -lomake kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle.

Laitumelle vietävät eläimet tulee merkitä virallisilla korvamerkein ja eläinten siirroista on tehtävä ilmoitukset rekisteriin. Eläinten omistajan on pidettävä ajan tasalla olevaa pitopaikkakohtaista eläinluetteloa. Luettelossa mainittuja eläimiä voi siirtää sopimus- tai vuokralaitumille tilallapitovelvoitteen katkeamatta.

Kaikkien laiduneläinten kohdalla molemmilla osapuolilla on syytä olla vastuuvakuutus, joka korvaa mahdolliset eläinten aiheuttamat vahingot kolmannelle osapuolelle. Vastuuvakuus sisältyy yleensä karjanomistajan maatilavakuutukseen ja maanomistajan kotivakuutukseen. Vakuutusehdot vaihtelevat yhtiöittäin, joten tilanne kannattaa aina varmistaa omasta vakuutusyhtiöstä. Karjanomistajilla saattaa olla lisäksi erillisiä tuotantoeläinvakuutuksia, riippuen eläinten arvosta.

Luomueläimet sopimuslaitumilla

Lähtökohtaisesti alueiden, joilla laiduntaa luomueläimiä, tulee kuulua luomuvalvontaan. Vaihtoehtoja sopimuslaidunnuksessa on kaksi.

1. Alueet ovat luomukarjanomistajan hallinnassa

Eläinten osalta luomuvalvontajärjestelmään kuuluva karjanomistaja voi vuokrata laidunnukseen tulevat alueet maanomistajalta ja liittää alueet omaan luomuvalvontaan. Vuokrauksen myötä alueiden hallinta siirtyy karjanomistajalle.

2. Alueet eivät ole luomukarjanomistajan hallinnassa

Mikäli eläinten osalta luomuvalvontajärjestelmään kuuluva karjanomistaja haluaa laiduntaa luomukarjaansa alueilla, jotka eivät ole hänen hallinnassaan ja sitä kautta

luomuvalvonnassa, tulee kyseiset alueet ilmoittaa luomuvalvontaan ennen laidunnuksen aloittamista. Tällöin valvontajärjestelmään liittymisen tekee tavanomainen viljelijä, joka liittyy valvontaan niiden alueiden osalta, joilla luomueläimet laiduntavat, on sitten kyse pellostä tai pellon ulkopuolisesta alueesta. Valvontajärjestelmään liittyminen on maksullista ja tilalle tehdään vuosittain maksullinen luomutarkastus.

Tarkemmat tiedot luomueläinten laidunnuksesta löydät Laidunpankista.

Hoidon laadun seuranta

Hoidon laadun seurannasta kannattaa sopia hoitosuunnitelman laatimisen yhteydessä. Uusien laidunalueiden kehittymistä ja laidunnuspaineen sopivuutta on syytä seurata säännöllisesti ainakin ensimmäisinä vuosina. Tällöin pystytään reagoimaan mahdollisiin ongelmalajeihin kuten nokkoseen ja vieraslajeihin. Laitumella voi olla tarpeen tehdä ongelmalajien tai hylkylaikkujen puhdistusniittoja tai esimerkiksi terttuseljojen raivausta. Samoin sopiva eläinmäärä ja laidunnuspaine löytyvät lopullisesti käytännön kokemusten myötä.

6. LAIDUNNUKSEN ALOITUS

Laidunnuksen aloittaminen vaatii usein laidunalueen kunnostuksen. Peruskunnostus ja hoito toteutetaan laidunalueilla suunnitelman mukaisesti. Kohteiden peruskunnostus aloitetaan raivaamalla umpeutuneet alueet ja kuljettamalla raivausjätteet pois kohteesta ja avaamalla aitalinjat. Sen jälkeen laitumelle tehdään aidat ja tarvittaessa suojakatokset ja juottopaikat. Taajamissa oleville laitumille tarvitaan usein myös laiduneläinten katselu- paikkoja ihmisille ja erilaisia opasteita. Suunnittelussa on hyvä huomioida myös ylikulkusiltojen ja kokoamisaitojen paikat ja eläinkuljetuskaluston tilan tarve.

Aitaaminen

Hyvä aitaus ja riittävä ravinto ovat peruslähtökohtia, jotka pitävät eläimet laitumella. Hyvin perustettu, kunnollinen aita kestää vuosikautia. Materiaalien hankinnasta aiheutuneet kulut saadaan takaisin työn säästönä tulevina vuosina. Sähköpaimenaita on nykyisin eniten käytetty laidunten aita, erityisesti nauta- ja hevoslaitumilla. Sähköaita on helppo rakentaa ja purkaa. Lankojen ehjänä pysymistä pitää toistuvasti seurata ja paimenen tehosta riippuen aidan alusia tarvitsee mahdollisesti niittää. Piikkilanka ei ole nykyisin suositeltava laidunaita, ja Valtioneuvoston asetus hevosten suojelusta (10.6.2010/588) kieltää sen käytön hevoslaitumilla.

Lammaslaitumilla käytetään enimmäkseen verkkoaitaa, jota voidaan tarvittaessa vahvistaa sähkö- tai puuaidalla. Metalliverkko on melko kallista, mutta pysyväksi rakennettu aitaus kestää useita vuosia, eikä vaadi paljon ylläpitoa. Puuaita on varsin käyttökelpoinen vaihtoehto pysyvissä, pienehköissä kohteissa, jotka sijaitsevat näkyvällä paikalla. Puuaidan etuna on se, että aita pysyy ryhdissään, vaikka ihmiset siihen nojailevatkin. Puu- ja sähköaidan yhdistelmä on myös hyvä ja melko edullinen vaihtoehto.

High Tensile-aitaus on galvanoidusta teräs-langasta ja kestävästä puutolpista tehtyä aitausta, jota käytetään etenkin naudoilla. Aitauksen etuna on sen kestävyys ja hyvä sähköjohtavuus, vaikka aitausmatkat ovat pitkiä. Lisäksi hyvin tehtynä se on lähes huoltovapaa pitkän aikaa. High Tensilen pystytys on työvaiheiltaan vaativampi ja kustannuksiltaan suurempi kuin perinteiset aitaustekniikat.

Alueilla, joilla on petoriski, kannattaa panostaa petoturvalliseen aitaan. Laiduneläinten suojaamiseen suurpetojen aiheuttamilta vahingoilta käytetään esimerkiksi 140 cm korkeita ja viisilankaisia sähköaitoja. Petoaidan rakentamiseksi voi hakea tukea Suomen Riistakeskuksesta.

Portit

Laitumella joudutaan liikkumaan muun muassa eläinten siirron ja valvonnan sekä läpikulun vuoksi, jolloin tarvitaan erilaisia portteja. Mikäli huoltoportin lisäksi tarvitaan kulkureitti ihmisille, kannattaa porttien sijasta käyttää esimerkiksi portaita, jotta eläimet eivät pääse karkaamaan. Kaupunkikohteissa kannattaa harkita myös porttien lukitsemista laidunkauden ajaksi.

Juottopaikat ja kivennäiset

Eläinten kivennäiset ja juomavesi tarvitsevat omat sijoituspaikkansa ja rakenteensa. Kivennäiset on hyvä suojata sateelta ja likaantumiselta esimerkiksi katettuun kivennäiskaukaloon, jota on helppo siirrellä. Kivennäisten paikkaa vaihdetaan välillä, jotta ympäristö ei tallaannu liiaksi. Eläimillä tulee olla aina saatavilla riittävästi puhdasta juomavettä. Mikäli laitumella ei ole puhdasta luonnonvettä, vesi tuodaan riittävän suurikokoisiin juoma-astioihin. Juottopaikkaa olisi hyvä vaihdella maan kulumisen ehkäisemiseksi.

Opasteet

Opaskyltti voi olla laminoitu A4-paperi tai puinen, jyrävä opastaulu tarpeesta riippuen. Oleellista on, että opaskylttejä on riittävän monessa paikassa ja niistä löytyvät tarvittavat tiedot.

Eläinten valvonta

Laiduneläimet tarvitsevat päivittäistä valvontaa. Eläimen kunto ja terveydentila sekä hyvinvointi on eläinsuojeluasetuksen 10 §:n mukaan tarkastettava vähintään

SUOJAKATOKSET

Laitumella olevilla eläimillä on oltava suojaa aurin-
golta sekä huonoja sääoloja vastaan. Usein tarvitaan
katoksia eläinten suojaksi. Joillakin kohteilla runsas
puusto voi antaa riittävän säänsuojan.

kerran päivässä, mikäli eläimet ovat ihmi-
sen välittömässä valvonnassa tai tavoitet-
tavissa. Valvontakäynnillä tarkistetaan
eläinmäärä, eläinten kunto ja juomaveden saa-
tavuus. Lisäksi voidaan tarkistaa aitojen kunto.
Sopimuslaidunnuksessa valvonta voidaan
sopia monelle tavalla. Eläimiä voi valvoa joko
karjanomistaja, maanomistaja tai jokin yhdis-
tys. Palvelu voi olla myös ostopalvelua.

Lampaiden GPS-pannat soveltuvat erityisesti
isoille ja vaikeasti valvottaville alueille kuten
merenranta- ja saaristolaitumille. Pannat hel-
pottavat myös eläinten jokapäiväistä valvontaa
ja tarkkailua. Riittävää ja toistuvaa seurustelua
eläinten kanssa ei kuitenkaan korvaa mikään
apuväline.

Eläinten kuljetus

Useimmiten eläinten kuljetuksesta vastaa
eläinten omistaja. Kuljetus on aina eläintä rasit-
tava tapahtuma, joten toivottavaa on, että kul-
jetusmatkat ovat kohtuullisia. Kuljetusvälineen
tulee olla eläimelle turvallinen. Eläinten käsit-
telystä rauhallinen toiminta sekä siirrettävät
ja koottavat aitaukset ovat hyviä apuvälineitä.
Lampaiden ja nautojen käsittelyssä paimenkoi-
rat ovat suureksi avuksi, mikäli eläimet ovat
tottuneet niihin.

7. KOKEMUKSIA LAITUMILTA

- Pikkuapollo määrää tahdin Kotiniityllä
- Lampaat jättipalsamin torjujina Jyväskylän Vehkalammenpuistossa
- Lampaat kulttuurimaiseman ja muinaisjäännösten hoitajina Kyminlinnassa
- Monimuotoisen metsälaitumen uuden asukkaat
- Kujalan tilan emolehmät hoitavat merenrantaniittyjä Hailuodon Kutukarissa
- Lehtivuoren tilan perinnemaisema palautuu sopimuslaidunnuksen avulla

PIKKUAPOLLO MÄÄRÄÄ TAHDIN KOTINIITYLLÄ

Vuonna 2007 tarjoutui ensimmäistä kertaa myös yhdistyksille mahdollisuus hakea maatalouden ympäristösopimusta perinnebiotooppien hoitoon ja Perinnemaisemayhdistys tarttui heti tilaisuuteen. Yhdistyksen hoitokohde, Kotiniitty Salon Halikossa, on ollut yhdistyksen hoidossa vuodesta 2008 lähtien. Alueen koko on 1,73 ha. Kotiniitty sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla Halikonjoen maisema-alueella ja se on luokiteltu maakunnallisesti arvokkaaksi perinnebiotoopiksi.

Perinnemaisemayhdistys hoitaa talkoilla alueen puuston raivaukset. Yhdistys vastaa alueen hoidosta pitkälti myös laidunkauden aikana ja vastaa juomavesistä sekä aidoista. Eläinten valvonta hoituu hyvässä yhteistyössä karjan omistajan ja yhdistyksen kanssa. Eläinten valvonnan hoitaa Eija Hagelberg yhdistyksen hallituksesta. Eläinten omistajalle ei makseta korvausta eläinten tuomisesta alueelle.

Laidunnuksen tavoitteena on estää alueen umpeenkasvu sekä säilyttää alueen uhanalaisia perinnebiotooppiluontotyyppisiä ja -lajeja. Kotiniityllä kasvaa muun muassa pystykiurunkannusta ja alueella viihtyy myös pikkuapollonperhonen, joka käytännössä määrittelee Kotiniityn hoitoa.

Alkukunnostusten jälkeen alue oli aluksi lampaiden jatkuvassa laidunnuksessa, mutta sittemmin alueella alettiin toteuttaa lähellä laiduntavan lihakarjan vuorolaidunnusta. Nautojen laidunnus alkoi vuonna 2017 ja naudat laiduntavat alueen lyhyissä jaksoissa muutamana kerran kesän aikana osana laajempaa laidunkokonaisuutta. Vuorolaidunnus on hyvä menetelmä laidunpaineen hallintaan. Jatkossa on tarkoituksena jakaa Kotiniitykin useampaan lohkokoon. Näin rehevämmät alueet saavat välillä voimakkaampaa laidunnusta vaateliaamman lajiston siitä kärsimättä.

Teksti: Eriika Lundström

Kuva: Eija Hagelberg

LAMPAAT JÄTTIPALSAMIN TORJUJINA JYVÄSKYLÄN VEHKALAMMENPUISTOSSA

Vehkalammenpuisto on 8 hehtaarin kokoinen, luonnontilainen viheralue Jyväskylän keskustan lähellä. Jättipalsami on levinnyt puistossa laajoiksi kasvustoiksi ja tukahduttanut alleen kotoperäistä kasvillisuutta.

Laidunnus on toteutettu ostopalveluna, jossa urakoitsija rakentaa laitumet ja hoitaa lampaat. Jättipalsamin torjuntakokeilu on osa 5-vuotista vieraslajeihin keskittyvää VieKas-LIFE -hanketta, joka saa rahoitusta EU:n LIFE-rahastosta. VieKas LIFEa koordinoi Suomen luonnonsuojeluliitto. Sen hankekumppaneina ovat Luonnontieteellinen keskusmuseo, Luonnonvarakeskus, Luonto-Liitto, Marttaliitto sekä Jyväskylän ja Riihimäen kaupungit.

Lampaiden toivotaan syövän jättipalsamit ennen kuin ne ehtivät siementää, koska vain siemenet säilyvät talven yli. Puistoon on rakennettu neljä laidunta, joiden yhteispinta-ala on 5 hehtaaria. Lampaista kierrätetään laitumelta

toiselle useamman kerran kesässä, koska uusia jättipalsamin taimia itää koko kesän ajan. Laitumen kasvusto syötetään lampaille hyvin lyhyeksi. Laidunnuksen alussa lampaista on enemmän ja katraan kokoa pienennetään kesällä, kun syötävän määrä vähenee.

Lampaat ovat nyt laiduntaneet puistossa kolme kesää, ja jättipalsamit ovat hävinneet laitumilta melkein kokonaan. Kahtena ensimmäisenä kesänä jättipalsameja iti samoille paikoille, missä niitä oli kasvanut jo ennen laiduntamisen aloittamista. Kolmantena kesänä näillä alueilla ei enää kasvanut jättipalsameja. Sen sijaan uusia kasvustoja iti lähelle aitoja, joiden ulkopuolella oli aikaisemmin kasvanut jättipalsameja. Laidunnus jatkuu vielä kaksi kesää, jolloin laidunnuskauden pituudeksi muodostuu viisi kasvukautta. Laidunnus on sujunut ongelmitta. Suuresta kävijämäärästä huolimatta lampaat ovat saaneet laiduntaa rauhassa.

Teksti: Tarja Ylitalo
Kuva: Tarja Ylitalo

LAMPAAT KULTTUURIMAISEMAN JA MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITAJINA KYMINLINNASSA

Kalliomäen tilan päätuotantosuuntana on ollut lammastalous vuodesta 1996 lähtien. Tilalla kasvatetaan suomenlampaita ja vaalitaan alkuperäisrodun säilymistä. Tilan lampaat laiduntavat useita luonnonlaitumia. Yksi laitumista on moottoritien kupeessa Kotkassa sijaitseva 200-vuotias Kyminlinnan linnoitus. Lampuri Tuomas Mattila on hoitanut aluetta 15 vuotta. Varuskunta lopetti toimintansa alueella vuonna 2005, jonka jälkeen Museovirasto teki aloitteen laidunnuksen aloittamisesta. Kohdetta hallinnoi nyt Senaatti-kiinteistöt. Kyminlinna on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö ja laaja muinaisjäännösalue. Alueen koko on noin 80 hehtaaria.

Mattilan lampaat laiduntavat linnoituksen muurien sisäpuolella olevia luonnonlaitumia maatalouden ympäristösopimuksella. Senaatti-Kiinteistöt on vuokrannut 25 hehtaarin suuruisen laidunalueen Mattilalle. Kohde muodostuu vanhoista pelloista ja niityistä, metsittyneistä niityistä, kalliokedoista, linnoitusvallien niityistä ja vallihautoista sekä

metsäisistä laitumista. Alueella laiduntaa keskimäärin 100 uuhua. Kohde on jaettu useampaan laidunlohkoon laidunkiertoa varten.

Laidunnuksen tavoitteena on säilyttää arvokas kulttuuriympäristö avoimena, estää puustoa kasvavasta linnoitusrakenteiden päälle ja niittyjä rehevöitymästä. Lampaat sopivat ketterinä ja kevyinä eläiminä laiduntamaan muinaisjäännöksiä ja jyrkkiä rinteitä. Eläimet tuodaan alueelle toukokuussa ja viedään pois syyskuussa. Suljettu linnoitus eläimille hyvin turvallinen laidunnuskohde, vaikka alue sijaitsee keskellä kaupunkia.

Ilman lampaita linnoituksen niityt ja metsiköt olisivat kasvaneet osaksi jo umpeen. Laidunnus on erityisen merkittävää alueen kulttuurimaiseman avoimuuden säilyttämisen takia. Linnoituksessa on ollut aikoinaan runsaammin jättiputkea. Lampaat syövät kaikki maasta nousevat jättiputken taimet. Laidunnus on siis samalla vieraslajien torjuntaa. Kyminlinnan niittyjen lajisto on selvästi hyötynyt rehevyyden vähenemisestä.

Teksti: Auli Hirvonen
Kuvat: Auli Hirvonen

MONIMUOTOISEN METSÄLAITUMEN UUDEN ASUKKAAT

Pakkalan laidun sijaitsee Taipalsaarella Pakkalan kylässä, Saimaan rannalla. Se on pinta-alaltaan noin 28 hehtaaria. Alue on Metsähallituksen hallinnoima luonnonsuojelualue. Pakkalan laitumen elinympäristöt ovat hyvin monipuolisia. Alueella on vanhoja niitymäisiä peltoja, lehtipuumetsiä, hakamaisia alueita, laajoja haavikkoja, harmaalepikkoja, kuusikkoja ja avoimia niittyjä. Alueen luonnon monimuotoisuutta lisäävät majavien kaatamat suuret, lahoavat haavat.

Metsähallitus on vuokrannut alueen lampuri Kirsi Viljakaiselle. Kohteen hoito rahoitetaan maatalouden ympäristösopimuksella. Laidunnus aloitettiin kesällä 2021. Ennen ympäristösopimusta aluetta on kunnostettu Helmi-rahoituksella. Lampuri sai Metsähallitukselta aitaustarvikkeet ja kohdetta raivattiin koneellisesti vanhojen peltojen ja kuusikkojen osalta talvella 2021. Eläimet laiduntavat alueella toukokuusta syyskuuhun.

Puustoisien luonnonlaitumen pääasiallisena hoitotapana on laidunnus. Alueella laidunsi ensimmäisenä kesänä 15 uuhta, mutta tulevaisuudessa katraan koko on 25-30 uuhta. Laidunnuksen avulla vähennetään kohteen rehevyyttä ja vesakkoja. Tavoitteena on rikastuttaa alueen lintu-, kasvi-, hyönteis- ja sienilajistoa.

Ensimmäisen kesän laidunnuksen perusteella lampaat söivät tehokkaasti alueen vesakkoja ja niittytaikkuja. Metsälaidun on uhanalainen luontotyyppi ja näiden puustoisten perinnebiotooppien kehittäminen ja palauttaminen onnistuu vain laiduntamalla. Kohteen hoitoon paneutunut lampuri ja Metsähallituksen apu hoidon aloittamisessa on ollut hyvä yhdistelmä. Alueen hidaskuutos metsälaitumeksi on alkanut.

Teksti: Auli Hirvonen
Kuvat: Kirsi Viljakainen

KUJALAN TILAN EMOLEHMÄT HOITAVAT MERENRANTANIITTYJÄ HAILUODON KUTUKARISSA

Timo Ranta isännöi Kujalan tilaa Hailuodossa. Tilalla on nykyisin noin 100 emolehmää ja nuorkarjaa 150 eläintä. Tilan naudat ovat hoitaneet merenrantaniittyjä Hailuodossa vuodesta 1995 saakka. Tilan hoitamat merenrantaniityt sijaitsevat Kutukarissa, Isomatalan saarella, Riisinnokan-Tömpän ranta-alueella sekä Pöllässä. Pöllässä rantaa hoitavat lampaat, muualla emolehmät. Osittain Natura-alueilla sijaitsevista laidunalueista on laadittu vuokra- ja hoitosopimuksia mm. Metsähallituksen ja yksityisten maanomistajien sekä Hailuodon jakokunnan kanssa.

Kutukarin rantalaitumien hoidon tavoitteiden pääpaino on uhanalaisten perinnebiotooppien lajiston säilyttämisellä. Tyypillisiä merenrantojen uhanalaisia lintulajeja ovat etelänsuosirri, mustapyrstökuiiri, kiljuhanhi ja vaarantuneista esimerkiksi lapasotka ja lapinsirri. Laidunnetuilla Perämeren rantaniityillä on jopa kansainvälistä merkitystä niillä pesivälle rantalinnustolle.

Kutukarin kasvilajistoa ovat muun muassa nurmitatar, vihnesara, rantanätkelmä, hete-kaali, jäkki, suolasänkiö, vilukko, suolasolmukki ja hentosuolake. Kutukarissa laiduntaminen alkaa kesäkuun puolessa välissä ja tällä

varmistetaan kahlaajalajiston pesinnän onnistuminen alueella. Sopimukseen on kirjattu myös mahdolliset hoitotoimien korjaukset, mikäli ne ovat luonnonhoidollisesti tarpeen. Tällaisia toimia ovat esimerkiksi täydennysniitto ja puustoisten alueiden raivaus. Kujalan tila arvioi korjaavien hoitotoimien tarpeen vuosittain.

Perämeren rantaniityillä on saavutettu tuloksia usean tahon pitkäjänteisellä yhteistyöllä. Hoidon vaikutukset näkyvät alueella luonnon monimuotoisuuden lisääntymisenä ja avoimen rantamaiseman arvojen nousuna. Kutukariin on muodostunut laidunnuksen tuloksena edustavia matalakasvuisia merenrantaniittyjä, joiden aukkoisimmilla paikoilla esiintyy harvinaista suolamaakasvillisuutta. Avoimilla rannoilla ja eläinten lantakasoissa viihtyvät monet hyönteiset, jotka ovat esimerkiksi linnunpoikasille tärkeää ravintoa. Merenrantaniittyjen matalampi niittykasvillisuus saa sijaa rehevöityneen kasvillisuuden väistyessä.

Kutukarin upealla merenrantalaidunkohdeella on lintutorni ja sinne pääsee ritiläportin kautta.

Teksti: Maarit Satomaa
Kuvat: Marika Laurila

LEHTIVUOREN TILAN PERINNEMAISEMA PALAUTUU SOPIMUSLAIDUNNUKSEN AVULLA

Lehtivuoren tilan laitumet Ruovedellä ovat vanhoja hakamaita, joita on laidunnettu tilan lohkomisesta, 1860-luvulta, lähtien. Laidunnus päättyi vuonna 1996, kun tilan viimeiset laiduneläimet lähtivät pois. Muutamien vuosien päästä perinnemaisema alkoi kadota hakamaiden metsittyessä. Tilan omistaja alkoi kaivata entistä, tuttua avointa näkymää laitumille. Laidunnus aloitettiin uudelleen vuonna 2011, kun läheisen Sarvanan tilan naudat ryhtyivät laiduntamaan Lehtivuoren perinnebiotoopeja. Alueelle on haettu maatalouden ympäristösopimus.

Kymmenessä vuodessa sopimuslaidunnuksen avulla on saatu palautettua katoamassa ollut perinnemaisema. Lehtivuoren tila on mukana ProAgria Etelä-Suomen Lumolaidun verkosto -hankkeessa. Verkostotiloilla kartoitettiin luonnonlaitumien lintu-, sieni-, kasvi- ja hyönteislajiston vuosina 2019-2021. Lisäksi tutkittiin maaperäeliöstön monimuotoisuutta. Tulokset osoittavat, että sopimuslaidunnus on auttanut myös luonnonlaitumilla ja perinnebiotoopeilla eläviä lajeja joko palautumaan tai löytämään uusia elinympäristöjä.

Teksti: Laura Puolamäki
Kuvat: Laura Puolamäki

LÄHTEET JA LISÄTIETOA

- Eläinten hyvinvointikeskus. <https://www.elaintieto.fi/nauta/>
- Eläinten hyvinvointikeskus. <https://www.elaintieto.fi/lammas/>
- High Tensile-aitausopas. 2020. Ohjeita ja vinkkejä kestäväen High Tensile-aidan tekoon. DeLaval.
- Laidunpankki. <https://www.laidunpankki.fi>
- Laidunnuksen sopimusmallit. <https://www.laidunpankki.fi/tietopankki/sopimusmallit>
- Luomueläimet sopimuslaitumilla. <https://www.laidunpankki.fi/tietopankki/laidunnustietoa/laidunelaimet>
- Maa- ja kotitalousnaisten Keskus. Elävää maaseutua taajamiin -toimintamalli. 2018. https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sites/default/files/attachment/elavaa_maaseutua_taajamiin_toimintamallit_lyhyt.pdf
- Maisemalaiduntaminen-opas: https://www.laidunpankki.fi/attachments/text_editor/140.pdf
- Perinnebiotooppien hoitokortti 1, Laidunnus. 2003. Syke. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Suomen Riistakeskus. <https://riista.fi/riistatalous/riistavahingot-ja-konfliktit/riistavahinkojen-estaminen/suurpetovahinkojen-estaminen/>
- Suomen sähköinen säädöskokoelma. Eläinsuojeluasetus. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960396>
- Suomen sähköinen säädöskokoelma. Asetus hevosten suojelusta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100588>
- Ympäristöministeriö. <https://ym.fi/helmi/perinnebiotooppien-hoito>

Sopimusalidunnus yhdistää laitumet ja eläimet sekä laiduntamiseen liittyvät palvelut. Tässä oppaassa kerrotaan käytännönläheisesti sopimusaliduntamiseen liittyvät keskeisimmät asiat. Oppaaseen on myös koottu esimerkkejä erilaisista laidunnuskohteista, antamaan uusia ajatuksia laiduntamisen mahdollisuuksista.

Lisää tietoa laiduntamisesta löytyy sivustolta www.laidunpankki.fi. Se on kohdepaikka kaikille sopimusaliduntamisesta kiinnostuneille. Lisäksi Laidunpankki tarjoaa valtakunnallisen hakupalvelun laiduneläinten ja -alueiden löytämiseen.